

НЯКОИ АСПЕКТИ НА ПРЕПОДАВАНЕТО НА ПОП И ДЖАЗ ПЕЕНЕ. МЯСТО И СТЕПЕН НА ВАЖНОСТ НА ЕМПИРИЧНИЯ МЕТОД ПРИ ИЗГРАЖДАНЕ НА ВОКАЛНАТА ТЕХНИКА НА СТУДЕНТИТЕ

ИЛИЯН ПАРАСКОВ¹

ON SOME ASPECTS OF TEACHING POP AND JAZZ SINGING. THE SIGNIFICANCE AND THE DEGREE OF IMPORTANCE OF THE EMPIRICAL METHOD FOR CONSTRUCTING THE VOCAL TECHNIQUE OF THE STUDENTS

ILIYAN PARASKOV²

Резюме: Пеенето, респ. вербалното общуване, се осъществява чрез един инструмент – нашия глас. Посланията и вложените емоции са изцяло свързани с личността на изпълнителя (излъгващия съобщението), което предполага разнообразие и неповторимост на моделите и макетите на създаване на вокални и словесни образци. Затова акцентът на тази работа е върху част от аспектите и проблемите при работа със студенти по поп и джаз пеене. Първият и основен проблем е свързан с нивото на очаквания и възможности на младите изпълнители. Преподавателят трябва да определи най-ефективни-

¹ Гл. ас. д-р **Илиян Парасков** е преподавател в департамент „Музика“ на Нов български университет (e-mail iilio@abv.bg)

² Senior Assist. **Iliyan Paraskov**, Ph.D., lecturer at the Department of Music at the New Bulgarian University (e-mail iilio@abv.bg)

те и резултатни методически принципи за всеки конкретен случай. Промените в поп и джаз музиката са изключително динамични, бързи, разнообразието на стилове и форми е не-обхватно. Затова преподавателят по вокална техника трябва да систематизира най-популярните и доминиращи типове вокална и изпълнителска техника в конкретната музикална среда – в настоящия доклад са посочени някои от тях. Преподавателят трябва да определи степента на техническа и теоретична подготовка на всеки от студентите. Основен проблем е преценяването на индивидуалните вокални възможности и правилното насочване на обучаващия се към подходящ стил, репертоар и реализация като вокален изпълнител.

Ключови думи: поп пеене, джаз пеене, емпиричен метод, вокална техника.

Abstract: Singing, resp. verbal communication, is performed through one instrument – our voice. Messages and emotions are entirely personal and relate to the personality of the performer (the emitter of the message), which requires a variety and uniqueness of models and layouts for creating vocal and verbal specimens. As such, this report focuses on some aspects and issues arising from my work with students in pop and jazz singing. The first and main problem is related to the level of expectations and potentialities of the young performers. The professor should identify the most effective and efficient methodological principles for each specific case. The evolution of pop and jazz music is extremely dynamic, quick, the variety of styles and forms is immense. Therefore, the vocal pedagogue should systematize the most popular and dominant types of vocal and performing techniques in the particular music environment, some of which are outlined in this report. The teacher should determine the level of technical and theoretical preparation that each pupil has. The main problem is to define properly the individual vocal abilities and provide the correct orientation for the student to a suitable style, repertoire and realization as a vocal performer.

Keywords: pop singing, jazz singing, empirical method, vocal technique.

Работата в НБУ за овладяването и усъвършенстването на вокалната техника със студентите по поп и джаз пеене, както и на тези в майнър програмите, е свързана с особености на музикалното, вокалното и общокултурното ниво на постъпващите. Примерите и изводите в настоящия доклад изцяло са резултат на личния ми дългогодишен опит като вокален педагог в НБУ и други висши учебни заведения. Динамичната и ускорена промяна на музикалната среда и шоубизнеса доведе до повишен интерес към специалността с оглед на благоприятните възможности за професионална реализация. Изключително разнообразен и интересен източник на информация са нарасналите по брой студенти. От една страна, предлаганите различни вокални, естетически и технически нива са предизвикателство за преподавателя. От друга – желанията за работа в определен стил и техника ориентира за това какви са представите за доминиращи и печеливши типове изпълнители и съвременни вокални тенденции.

Началото на обучителния процес е наистина решаващо! При срещата си преподавателят и студентът трябва да си изяснят приоритетите, стремежите, както и да се поставят целите и набележат средствата за постигането им. Често очакванията на младите хора за начина на работа и обучение сериозно се разминават с гледната точка на преподавателя. Много трудно е в този начален етап на работата да получиш откровен и конкретен отговор от обучаващите се, а именно: дали искам да бъда комерсиален, в което не намирам нищо лошо; или искам да се науча да пея добре, което може да е съвсем различно нещо. Медийното пространство предлага множество музикални формати, които понякога създават измамно впечатление и провокират у младежите увереност, че успехът на сцената не изисква задълбочена и последователна подготовка, а че всичко се определя само от гласовите възможности и музикален талант. Следователно трябва да си зададем въпроса: „Необходим ли е въобще вокален педагог? На какво може да ни научи той, след

като пеенето вероятно е първото изкуство и е било достъпно дори за праисторическия човек...“ Нека припомним обаче мисълта на Монсерат Кабайе [Huizenga 2018], която казваше, че първо е звукоизвличането, а пеенето идва едва след това. Работата на вокалния педагог е да открие индивидуалния талант на ученика си, да превърне звукоизвличането в певческо изкуство. И тъй като няма два еднакви гласа, два еднакви характера и емоционалности, най-важната и трудна педагогическа задача е подборането на адекватна и ефективна методика според уникалния профил на всеки студент.

Пеенето, както и музиката въобще, изискват продължителна и системна подготовка. Вокалистите използват като инструмент гласа си, но е желателно да свирят на пиано, китара или друг инструмент. А също така да имат добра теоретична подготовка. Голям брой от студентите по поп и джаз пеене в НБУ са изучавали пеене в условия на любителски формации и чрез самостоятелна, но несистемна работа с музикални ръководители. Достигнатото ниво на музикално обучение не е достатъчно високо, характеризира се с непълни познания на музикалната нотация и специфичната терминология, която по принцип се използва в условията на обучение във ВУЗ. Всичко това прави учебните сесии непълни и неефективни.

При първокурсниците вокалният педагог установява непълнотите и пропуските в началното ниво на студентите. Но преди всичко искам да изтъкна един, бих казал, основен проблем – освен частични, уменията и техниката на новопостъпващите студенти са базирани на подражателство и желание да се копира определен изпълнител и/или стил. Макар да има възрастово разнообразие при студентите, по-голямата част от тях са все още в период на личностно израстване и формиране – тепърва ще усъвършенстват своите вкусове, предпочитания, музикална и обща култура. Типичният за ранната младост емоционален избор на обект за подражание често заблуждава неопитните певци относно техните гласови данни и възможности. Допълнителен принос има и изпълняваният репертоар, който е избран на същия емоционално-подражателски принцип. Така изпълнителят остава заключен и ограничен в самоналожените си модели. И в повечето случаи това пре-

чи талантът да се разкрие и разгърне напълно. Ето затова ролята на вокалния педагог е да „отстрани“ тези наслагвания и да помогне на ученика си напълно да разкрие и овладее природните си заложби и да ги изяви, т.е. „да прогледне“.

Случвало се е през годините, а и все още продължава, някои от студентите ми първоначално да реагират с отрицание на поставената задача, защото им изглежда неподходяща и трудна. Но ако педагогът е настоятелен и приложи правилната методика, скоро вокалистът установява, че непостижимото е реално и може да бъде изпълнено. Това е от решаващо значение за избора, който певецът прави, когато започва своя професионален път. На вокалистите трябва да се поставят разнообразни задачи, за да изграждат богат и разностранен репертоар с цел да обогатят техниката, познанията и вкуса си. Така ще могат сами да установят кое всъщност е „тяхното“ пеене, как се виждат на сцената и какъв изпълнителски профил ще им донесе удовлетворение от избраната професионална реализация. Именно така, по естествен и ненаатрапчив начин, според мен, се постига така желаната модерност.

Тук, извън пряката методологическа рамка, ще споделя и за друга деликатна задача. Върху вокалния педагог тежи отговорността, още в началния етап на обучението, да прецени и прогнозира вероятното развитие на даден вокалист, колкото е възможно по-реалистично и безпристрастно. Ако още в началото се постави постижима и удачна за съответния певец цел, той ще работи в правилната вокално техническа посока. Вероятно ще скандализирам част от аудиторията: в разнообразния свят на съвременната музика всеки може да постигне реализация, но на определено място и ниво. Не всички можем да бъдем Павароти, но и Ил Диво имат своята публика. Комплексът от професионализъм, авторитет, диалогичност и личен пример на преподавателя трябва да се използва деликатно, но настойчиво в процеса на работата. Опирайки се на тези качества на вокалния си педагог, всеки от студентите може да намери подходяща реализацията на таланта си, да има необходимото самочувствие и увереност, че това е най-доброто според неговите възможности. Както казах, това не е част от вокалната техника, но доколкото певецът е съвкупност от качества, талант,

школовка и презентация, педагогът трябва да работи и в извънмузикалния комплекс от необходимите на вокалиста качества.

Преди да пристъпя към строго методическата проблематика, ще отделим още малко внимание на този комплекс от качества, които създават „завършения“ певец. В занятията по поп и джаз пеене пряко се работи върху придобиване на вокална техника. Тя е основното в комплексността на вокалиста. В този ред на мисли, преподавателят по пеене трябва да възпитава у студентите си култура за изграждане на пълнота и завършеност и на артистичния образ. Това предполага развитие на артистичните способности, сценично поведение и комуникация с публиката, грижа за външния вид, за физическото здраве и подготовка. Естествено, изключително важна е работата върху емоционалната интелигентност и изграждане на добър музикален вкус. Вокалният педагог трябва да внушава на учениците си важността на този комплекс от фактори, както и това, че върху част от аспектите на творческата си личност те трябва да работят най-вече самостоятелно. Доброто и равностойно ниво на всеки един от компонентите на сценичния образ е сериозно преимущество за професионалната реализация на студентите ни. В практика си установих, че в това отношение студентите ми, които са завършили музикални училища, имат вече изградени навици, по-уверени са, справят се по-добре с така наречената сценична треска, по-лесно установяват контакт с публиката, колективната работа не им е чужда – изобщо имат по-голяма отговорност към сцената. Това се дължи на продукциите и участията, които са по-чести и редовни при тези ученици. Студентите, които са се подготвяли самостоятелно с частни учители и на любителски начала, нямат този опит. Преподавателят трябва активно да им съдейства за придобиването на такъв, тъй като нито един талант, владеещ добре вокалното майсторство няма да се развие без умения за добра презентация.

Доброто представяне на един атрактивен продукт носи успех при неговата реализация. В света на популярната музика към евентуалния финансов успех и материално благополучие се добавят славата, популярността, блясъкът... Изкуството понякога се гради на митове и приказни сюжети, понякога то активно ги създава. И

много хора не свързват успеха на артиста с труд и усилия. Както казваше един мой колега: „Исках да стана певец, защото си мислех, че те не работят. После осъзнах, че това е огромен специфичен труд и усилия.“ Това трябва да внуши и изисква вокалният педагог от студентите си, за да постигне поставените цели – сериозен и задълбочен труд, постоянство при овладяване на вокалното изкуство.

В НБУ всеки има шанс да получи желаните старт или допълнителна квалификация, което предполага различно входящо ниво на студентите и специфична организация на учебния процес. Гласът е инструментът, който певецът ползва, и това е първият музикален инструмент, след който са се появили всички останали. Въпреки това неговото овладяване не е никак лесно, поради „нетемперирания“ характер на инструмента ни. Работата по усъвършенстването на различни вокални умения по „класическите“ методи е свързано именно с опознаването на гласовия апарат и овладяване на техниката за работа с неговите отделните части. Това е задължително условие за студентите, които искат да се реализират по-нататък като изпълнители в областта на популярната музика.

Преди да започне да пее, ученикът ни трябва да се научи да звукоизвлича. При наличието на любителско–подражателски тип вокална техника не може да се говори за автоматизация и рутина на звукоизвличането. Постигането на задоволително ниво в това отношение при студентите от началните курсове и на тези в майнър програмите, както и изравняване на уменията им, е един от основните проблеми на педагога. Усъвършенстването на звукоизвличането се постига с автоматизиране на навиците за правилното вдишване и издишване. Когато се говори за пеене, като че ли повече се набляга на вдишването. Всъщност младите вокалисти трябва да се научат как ефективно да издишат, за да извлекат необходимия и подходящ звук. Задачата не е лека, предвид липсата на базови музикални умения, често никаква двигателна култура и вокални способности при преобладаващата част от студентите. Допълнително, към нелеката задача се добавя и друг аспект на звукоизвличането – младият изпълнител следва да разработи навици, съобразени с музикалния стил, който предпочита, но това идва на дневен ред в един по-късен етап от обучението.

В тази връзка е необходимо да се разработи вокална методология, адаптирана към работа с непренинали базово специализирано музикално обучение млади хора, които са в началото на формиране на вокални навици и автоматизиране на певческите техники. Към чисто вокално-техническите проблеми се добавят и тези, произтичащи от субективното възприемане на студентите за желаната от тях реализация като поп-изпълнители. Важно е да се направи съвместна оценка на техните възможности, способности и съответно перспективи. В този контекст също е необходимо повишаването на уменията им да достигне до ниво, в което да им бъдат поставяни задачи на ръба на техните вокални възможности. Намирам, че холистичният подход е изключително подходящ в този случай – и все пак със специалната уговорка, че това не се прави на всяка цена. Целта е непряко, но чрез конкретни дейности да се създадат условия, в които студентите да започнат да преценяват степента на вероятност да се случи мечтаната от тях реализация. Ако целта на обучението е да се постигне професионална вокална реализация, а студентите не могат да постигнат желаната рутинна, добрата интерпретация в процеса на работата започва да изглежда като нещо много сложно и трудно постижимо. Обучаващият се губи мотивация, тъй-като не вижда начин за постигане на крайната цел на своето обучение. Така се изпада в противоречие – стремежът за повишаване на вокално-изпълнителското ниво постепенно допринася за загубата на интерес към дейностите, които изпълнителите трябва да овладеят.

Изтъкнатото дотук очертава комплекса проблеми, върху които трябва да се работи със студентите от началните курсове по поп и джаз пеене. И ако певецът създава песента, вокалният педагог трябва да създаде певеца.

В същото време, тази методика трябва да включва система от упражнения за формиране на навици в звукоизвличането. Студентите тепърва започват да овладяват и разграничават специфичните техники, които се изискват за изпълнението на различни стилове (джаз, поп, рок и т.н.). Това се базира на схващането ми за адекватен на стила начин на звукоизвличане и интерпретация. Целта е да се повишат възможностите на студентите да използват „типични“

способи (начини на звукоизвличане), характерни за тези стилове, да правят подробен анализ на характеристиките на вокалната техника на известни изпълнители, идентифициране на приликите и разликите в голямото разнообразие от вокали и стилове на поп-музиката, като се вземат предвид самият звук, характер, колорит, образуване на гласни, динамика и изговаряне на съгласните/дикция. В този смисъл има наложено мнение, че атаката на тона в основната си класификация може да бъде разделена на вариант с мека (придихателна) атака, или с твърда (с метална окраска). Това предопределя и индивидуалния подход към конкретния обучаващ се с оглед на неговите стилови предпочитания и вокални възможности. След като тези предпочитания към определен стил са заявени от студента, вокалният педагог може да работи за подобряване и детайлизиране на атаката в подгрупите на двата споменати по-горе начина.

Новопостъпилите студенти по пеене все още не са достигнали необходимото ниво, за да могат да преценят самостоятелно разликите между вътрешната си представа за точността на изпятата фраза и нейното реално звучене. Вокалният педагог, освен в чисто техническо отношение за повишаване на вокалните им възможности, трябва да работи в посока на синхронизиране на техния вътрешен слух и реално звучене на вокалите, за да се достигне ниво на автокорекция на неправилното и невярно звукоизвличане и фразиране.

Вокалните навици се формират чрез 4 основни метода: 1) работа по постановката, представите и въображението, 2) подражание и 3) звукоимитация на водещи изпълнители, и 4) визуализация. Според достигнатото входящо ниво и конкретните дадености на студента, педагогът преценява кой от гореизброените методи трябва да бъде застъпен повече, за да се постигне равностойност на елементите и по този начин да се повиши качеството на интерпретацията. Посочената необходимост е продиктувана от взаимосвързаността на тези методи. Колкото и да е добро подражанието и звукоимитацията, при липса на добра постановка, индивидуален стил, добра техника и въображение при визуализацията на изпълнението, резултатите са незадоволителни.

В следващия етап студентите започват да работят по подобряване на базовите елементи на вокалното изпълнение, а именно: отвора на гърлото, опора и адекватно положение на челюст, устни и език. Едва след това може да се премине към усвояване и усъвършенстване на конкретни вокални навици.

Предвид спецификата на съвременната популярна музика, вокалният педагог следва да поддържа високо ниво на теоретична култура и подготовка и да е запознат в детайли с актуалните и нови формулировки, отнасящи се както до стилистиката, така и до техническите и вокални особености на поп-пеенето. Особено популярни напоследък са следните конкретни начини на пеене, които са добре формулирани и много добре презентирани в пространството от съвременни вокални школи [Jones 2015; Complete Vocal Institute; Complete Vocal Technique], а именно:

- SLS (speech level singing);
- Belting;
- Curbing;
- Overdrive;
- Estill voice training.

Всеки от тези начини се приема за самостоятелен, но всички те са добре познати както в тяхната разделност, така и в общата им свързаност и генезис от доброто старо италианско белканто [Juvarra 2006, с. 37], което предполага високо ниво на владение на гласа и използване на неговите технически възможности. В този контекст поддържам мнението, че няма стари или модерни техники за пеене, а има актуални и модерни стилове. Новите вкусове и предпочитания са свързани с емоциите, вижданията и търсенията на всяко младо поколение. Ролята на вокалния педагог е да провокира у студентите усъвършенстване на вокалната техника. Едва след постигане на добро техническо ниво в класическия смисъл на този термин (например принципите на белкантовото пеене), младите изпълнители ще станат адекватни на актуалната музикална среда, ще зазвучат модерно, ще могат да експериментират с това ново звучене.

Вокалният педагог съчетава методите на емпиризма и теоретично формулираните и посочени по-горе пет доминиращи типа

на звукоизвличане. Преценява подходящата за студента техника, с оглед неговите природни вокални възможности и певческа интелигентност. Тук трябва да отбележа особената важност на природните дадености и способността на педагога да ги използва правилно и отговорно. Комбинацията от тези фактори ще даде възможност на младите изпълнители да звучат модерно, да намерят израз на новаторските си търсения. Знаем, и убедено бих посъветвал всеки обучаващ се: модерността не бива да бъде самоцел, а да е следствие на упорита, методична и добре подредена във времето целенасочена работа.

Разбира се, че студентът трябва да постигне основните вокални техники, използвани в съвременната световна популярна музика. Иначе няма как да е актуален, и най-вече – конкурентен. Основното е работата върху плътността на гласа и диапазона, баланса и изравнеността на тоновете. При едно добро изпълнение трябва да се наблюдава еднаква тембралност или оцветеност на ниските, високите и силните и слабите тонове. Това може да стане след усъвършенстване на базовите умения, познания и изисквания. Всяко време има своя школа и мода в развлеченията и водещи школи за вокално обучение. Така са се наложили някои от основните методически похвати. Известно е, че не само певци, но и композитори, са имали препоръки и насоки как да се придобие вокално майсторство. С оглед на работата ми със студентите от Департамент „Музика“ и майнър програмите в НБУ, ще споделя своето мнение относно някои от най-ефективните принципи на работа.

Естествено на първо място е емпиричният метод – така е било открай време във вокалното изкуство. Бих го разделил на външен и собствен опит. Ролята на преподавателя по пеене е да споделя как самият той звукоизвлича, диша, как се чувства в динамични и статични презентации, съответно как е стигнал до определянето на певческата си зона на комфорт. В този случай контактът с утвърдени и наложили се поп-изпълнители е безценен, за да може да се споделят техники и насоки от личен опит. Но разнообразието на поп-музиката не позволява да се ограничим в определен жанр. Тук пак ще дам за пример т.нар. „формати“ – певци с кариера, сценично дълголетие и академично образование трябва да влязат в „чужд“

жанр. Всички са споделяли след лайф, че не им е било никак лесно. Затова е добре, ако студентите могат да получат по-разнообразни насоки, дадени им от изпълнители в различни жанрове. Впрочем, при този метод има следната особеност – не може да се поддържа винаги еднакво ниво на ефективност на преподавателя. Пеенето зависи от моментното състояние на певеца, съответно педагога, който не може да винаги да дава сто процента от възможностите си. Мисля, че никой не би оспорил това мнение.

Ефективността на емпиричния метод в нашата професия се ограничава и от „инструмента“ на певеца. Всеки глас и звуков апарат са различни – понякога е трудно да се обясни как точно да се извлече определен звук, как да се получат резонирането, позициите, степента на металност или закръгленост и т.н. Тези елементи се контролират от субективни фактори и личните усещания на певеца. Затова бих препоръчал студентите да включват в самостоятелните си занимания повече прослушвания на собствени изпълнения, за предпочитане направени без пряката намеса на педагога им. Това всъщност може да се определи като автоемпиризъм, и колкото по-голяма е интензивността, толкова по-добри ще бъдат резултатите.

Мога да нарека емпиричния метод „Пей като мен“. А методът „Пей като него/нея“ естествено го допълва и без него също не може. Става въпрос за използването на подражателството. Но говорим за частично подражателство с изтъкване на позитивите и ползите от конкретен детайл в изпълнителския профил на избраната звезда. Преимущество на този метод е, че избираме жанр, стил, специфика според конкретния изпълнител, когото обучаваме. Комуникациите също ни дават неизчерпаеми възможности: за прослушване и гледане на студийни, лайф записи и т.н. Те са лесно достъпни и приложими във всякакви ситуации.

Емпиричният и подражателският метод във вокалното обучение е отправна точка за изграждане на следващото ниво от техническите умения на студентите. Това е развитието на самия глас и диапазона, което е дълъг и постепенен процес. Можем да го наречем метод на концентричните кръгове – познат и често употребяван термин във всички сфери, когато уменията и навиците

постепенно се надграждат. След като студентите са овладели гласа си в така наречения основен диапазон, те трябва да започнат да го разширяват. Тук вокалният педагог трябва да балансира между съответните задачи по разширяване на диапазона с тези за затвърждаването на постигнатите резултати. Добри резултати дава повишаването на трудността до достигане на моментния предел на вокалните възможности на певеца. Това трябва съответно адекватно да се прецени и периодично певецът да бъде поставян в ситуации да пее на ръба на възможностите си, което обаче да се редува и с по-леки упражнения, стимулиращи увереността на студентите във възможностите им. През целия процес по разширяване на гласовия диапазон на съответния вокалист, трябва да се работи по постигането на еднородна плътност на звука. Така постигнатият диапазон няма да звучи като самоцелно вокално упражнение, а ще се създава чувство за естественост и плътност на тона, което е и един от желаните финални резултати от обучението.

В обема на важните методически принципи влиза и вътрешното интониране, мисленото пеене/пеенето наум. Ясно е, че пеейки наум, всички пеем вярно. Целта на педагога е да пеем вярно и на глас. Постигането на синхрон между „вътрешния“ и „външния“ глас е сред сложните проблеми. Предполага се, че с постигането на добро техническо ниво, емоционална интелигентност, зрялост и изпълнителски опит, вербалното и вътрешното интониране трябва да се доближат и, по възможност, да станат идентични. За тази част от обучението е необходимо много време, ние не разполагаме с такова в учебните занятия и трябва да разчитаме най-вече на самостоятелната работа на студентите. Предизвикателствата са големи, тъй като вътрешното интониране е една широка територия, с много непознати страни, които все още се изучават и анализират.

Материята и даденостите, с които работи вокалният педагог, са нещо много различно, особено, дори имагинерно. Тук освен за преподаване, става въпрос и за творене на изкуство. Като част от методическата специфика ще включва и личността на преподавателя. Нека повторя пак, че певецът е глас, характер и емоция, от които се ражда изкуство. Вокалният педагог не е просто учител, а по-скоро ментор, маестро. За успеха е необходимо той да внушава

респект, доверие, спокойствие и близост. Затова аз поставям между методическите похвати в работата със студентите изграждането на добра комуникация, екипни отношения, висока степен на доверие и близост. Чрез неформалното общуване и „скритото“ анкетиране в процеса на работа можем да съберем информация за желанията и надеждите на студентите. Неусетно студентите могат да ни насочат към свои изживявания, заредени с прекалено самочувствие или подценяване, очаквания, жанрова и емоционална ориентираност и пр. Като използваме добросъвестно споделеното, можем да тушираме някои от недостатъците на обучаващите се, евентуално да поправим пропуските и дейностите, които го затормозяват при работата. Поддържането на тесен контакт между преподавателя и студента изгражда връзка между тях, в която студентът може да намери опора и стимул, за да се развие. Пеенето, като дълбоко емоционален акт, изисква специално състояние на духа, емоциите и физическата кондиция. При близкото общуване със студентите, преподавателят въздейства върху тях и може да манипулира (в добрия смисъл на думата) своите възпитаници.

Настоящият доклад формулира следните изводи:

1. Емпиричното преподаване е важно и стойностно, ако бъде съчетано с добре познатите формулирани школи в световен план. Изброени са по-горе.

2. Възможностите и певческата интелигентност на студента са базата за правилното поставяне на гласа при поп пеенето.

3. Вокалната техника не бива да бъде самоцелна и лишена от разнообразие в познаването на различни начини на звукоизвличане.

4. Естествеността при поп пеенето е важно, но то се постига с много практика и познания.

Макар схематично, настоящият доклад очертава широкия обем на проблематиката, свързана с обучаването на бъдещи певци. Като краен „продукт“ трябва да се получи технически грамотен изпълнител, чийто глас да е силен, овладян и той да си служи добре с него. Тоест трябва да се съчетаят комплекс от фактори, умения, знания. Такъв продукт може да се произведе, ако спазваме методи-

ката и конкретните задачи, както и собствена холистична основа в работата. Ако методите ни са по-богати, разнообразни и всеобхватни, вероятността да създадем пълноценни, завършени творци – артисти и певци, са много големи.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ (REFERENCES):

Complete Vocal Institute [online]. [viewed 10.04.2020]. Available on: <https://completevocal.institute/complete-vocal-technique/>

Complete Vocal Technique [online]. [viewed 10.04.2020]. Available on: <http://www.completevocaltechnique.co.uk/what-is-the-complete-vocal-technique/>

HUIZENGA, Tom, 2018. Why soprano Montserrat Caballe ,remains the single most glorious sound ... ever heard from any human voice. *Your Classical* [online]. [viewed 06.03.2020]. Available on: <https://www.classicalmpr.org/story/2018/10/10/one-mesmerizing-moment-with-soprano-montserrat-caballe>

JONES, Kevin Michael, 2015. The evolution of the Female Broadway Singing Voice. *Musical Theatre Resources* [online]. [viewed 15.04.2020]. Available on: <https://musicaltheatresources.com/2015/11/05/the-evolution-of-broadway-female-singing-voice-part-1/>

JUVARRA, Antonio, 2006. *I segreti del belcanto. Storia delle tecniche e dei metodi vocali dal , 700 ai nostri giorni*. Milano: Curci.